

HÌNH TƯỢNG MA, QUỶ TRONG TRUYỆN CỔ TÍCH THẦN KỲ NHẬT BẢN

HOÀNG KIM NGỌC *

Tóm tắt: Truyện cổ tích thần kỳ Nhật Bản xuất hiện rất nhiều loại ma quỷ khác nhau. Qua hình tượng ma quỷ, người đọc thấy được một phần bức tranh phản ánh văn hóa tinh thần (những quan niệm tâm linh, phong tục tín ngưỡng, tính cách dân tộc) và văn hóa vật chất (địa văn hóa, ẩm thực, trang phục,...) của nước Nhật.

Từ khóa: Ma tuyết, ma chó, ma đội mồ, quỷ biển, địa văn hóa.

Abstract: There are many different types of ghosts and demons in Japanese magical fairy tales. Through the images of ghosts and demons, the readers can partly understand a picture of spiritual culture (spiritual conceptions, religious customs, national character) and material culture (geo-culture, cuisine, costumes, etc.) of Japan.

Keywords: Snow ghost, dog ghost, grave ghost, sea demon, geo-culture.

1. Đặt vấn đề

Hình tượng ma, quỷ trong văn hóa của người Nhật rất đa dạng, phong phú, tồn tại đến 36 loài khác nhau. Trong truyện cổ tích

thần kỳ (TCTTK) của người Nhật, chúng tôi đã thấy xuất hiện những loại yêu ma như: *ma tuyết, ma lừa đàn ông, ma đội mồ, ma là linh hồn của bộ lạc Heike có thật trong lịch sử, ma cổ dài, ma trú ngụ trong những đồ vật cũ,...; quỷ nước, quỷ biển, quỷ mũi dài, quỷ xanh, quỷ đỏ, quỷ đen,...*; ngoài ra còn có loại *phù thủy 2 mồm, tinh chuột, tinh rồng,...* Mỗi một TCTTK có hình tượng quỷ ma đều ít nhiều lưu trữ dấu ấn văn hóa của xứ sở Phù Tang.

2. Hình tượng ma trong truyện cổ tích thần kỳ Nhật Bản

Theo quan niệm dân gian Á Đông, ma là “sự hiện hình của người chết theo mê tín” [7, tr. 603]. Ma tuyết xuất hiện trong nhiều TCTTK Nhật Bản. Chẳng hạn, truyện *Bà chúa Tuyết* có thể được tóm tắt như sau: Ngày xưa có hai cha con người tiều phu tên là Mikokichi và Mosaku. Trong một lần đi dưới một cơn bão tuyết, họ nhìn thấy túp

* PGS. TS - Trường Đại học Thăng Long; Email: hoangkimgoc36@gmail.com

lều bên đường bèn chạy vào tránh bão và vô tình ngủ thiếp đi. Khi tỉnh dậy, người con trai Mikokichi thấy một cô gái (chính là ma tuyết) đang hà hơi vào mặt người cha khiến ông chết cứng. Cô gái tiến lại Mikokichi định tiếp tục hà hơi nhưng ngừng lại, chăm chú nhìn sâu vào mắt chàng và đọc được sự sợ hãi hoang mang của chàng. Cô nói: “Ôi, một chàng trai trẻ và đầy sức sống! Tuổi trẻ là một điều tuyệt vời. Ta sẽ để cho anh được sống, nhưng nên nhớ điều này, nếu anh kể với bất cứ ai về chuyện đêm nay, anh sẽ chết” [3, tr.237] (chi tiết này cũng cho thấy *ma tuyết của người Nhật cũng giàu lòng trắc ẩn*). Vài năm sau, Mikokichi gặp một cô gái trẻ đẹp tên là Yuki (Tuyết). Họ có với nhau 5 đứa con xinh đẹp và khỏe mạnh. Và một điều đặc biệt là Yuki thường ôm yếu vào mùa hè nóng nực nhưng không hề già đi theo năm tháng. Một hôm, Mikokichi tâm sự với Yuki rằng, anh nghĩ nàng là cô gái năm xưa đã tha mạng cho mình. Bỗng Yuki đứng dậy và nói rằng mình chính là người phụ nữ đó và nhắc lại lời hứa năm xưa của chồng. Vậy mà hôm nay chàng vô tình phá vỡ lời hứa. Tuy nhiên, Yuki cũng nói đáng lý ra Mikokichi phải chết ngay bây giờ nhưng nếu làm vậy sẽ không ai chăm sóc 5 đứa con, nên quyết định tha mạng cho chàng lần nữa. Nói xong, nàng biến mất không để lại chút dấu vết nào. Từ đó không ai thấy nàng nữa. Chi tiết này cho thấy *giữ chữ tín cũng là một nét trong tính cách của người Nhật, chỉ vì không giữ lời hứa mà đều phải trả giá đắt và truyện cổ tích Nhật Bản không phải đều kết thúc có hậu như truyện cổ tích Việt Nam*. Chi tiết 5 đứa con xinh đẹp cũng phản ánh số 5 là một trong những con số lý tưởng của người Nhật. Hình tượng ma tuyết đã phản ánh một nỗi sợ hãi vô hình ám ảnh người dân Nhật Bản, *phản ánh địa văn hóa của xứ Phù Tang, đất nước phần lớn có khí hậu ôn đới, thường có tuyết rơi vào mùa đông; những cơn bão tuyết lớn hàng năm*

gây ra nhiều cái chết cho những người già, chỉ những thanh niên khỏe mạnh về thể chất thì mới có thể thoát chết. Chi tiết người cha già yếu bị ma tuyết giết chết còn người con trai trẻ đẹp lại được tha mạng đã chứng minh điều này.

Trong truyện *Chàng Hoichi không tai*, ma quỷ lại chính là những linh hồn của một bộ tộc có thật trong lịch sử đã bị bỏ mạng ở gần biển. Họ bị giết chết trong trận chiến lịch sử đẫm máu giữa bộ tộc Heike và bộ tộc Genji. Trong số nạn nhân có Thiên hoàng 18 tuổi Antoku. Những linh hồn của bộ tộc Heike đã biến thành những quầng sáng ma quái nhảy nhót quanh ngôi mộ của Hoàng đế để nghe bản đàn của chàng Hoichi - một nhạc sư mù sống nhờ cửa chùa - có khả năng chơi đàn Biwa điêu luyện; đặc biệt là khi hát khúc “Trận thủy chiến Dan-no-ura” kể về trận đánh vĩ đại tại Dan-no-ura, về mối hận thù đẫm máu giữa bộ tộc Heike và bộ tộc Genji. Những hồn ma này đã mê đắm tiếng hát của Hoichi, hàng đêm cử một võ sĩ mời chàng đến hát tại ngôi nhà của họ trong nghĩa trang xung quanh là hàng tá những bóng sáng ma quỷ nhảy nhót. Khi nhà sư biết việc này, ông đã gọi Hoichi đến và viết kinh Phật lên khắp thân thể chàng (nhưng đã quên không viết lên hai tai). Đêm đó, hồn ma Samurai lại đến chùa gọi Hoichi đi nhưng chàng nghe lời sư cụ dặn nên không trả lời. Bóng ma chỉ nhìn thấy hai cái tai của Hoichi nổi bật trong không trung, nó liền đứt hai cái tai mang đi để chứng minh với gia tộc là đã cố tìm chàng. Những chi tiết đó đã *phản ánh thời kỳ sùng đạo Phật ở Nhật Bản, các nhà sư có quyền năng rất lớn, bùa chú và kinh Phật có khả năng cứu giúp con người khỏi vòng nguy hiểm của ma quỷ*. Ngoài ra, hình ảnh chàng Hoichi chơi đàn còn *gián tiếp phản ánh văn hóa diễn xướng dân gian của người Nhật từ thời xưa: những người có tài lẻ như hát hay, đàn giỏi, múa đẹp hoặc có tài năng đọc đoán thường đi biểu diễn dạo hoặc được thuê đến biểu diễn mua vui*

cho gia đình những vị quan lại, điền chủ giàu có.

Ma cổ dài xuất hiện trong truyện *Những con Tanuki ở chùa Shojoji* do những con Tanuki hóa phép. Vì muốn đuổi vị sư ra khỏi chùa để chúng có chỗ chơi trò võ bụng trong vườn chùa, chúng đã hóa thân lúc thì thành yêu tinh, lúc thì thành một con ma cổ dài dưới hình dạng một cô gái xinh đẹp mặc áo Kimono mời nhà sư uống trà rồi khiến vị sư sợ hãi: “Cô ta cầm ra một *ấm trà* và mỉm cười. Và khi cô ta làm điều đó, cái cổ của cô bắt đầu vươn dài ra, dài ra mãi khỏi cổ áo Kimono cho đến khi nó dài và ngoằn ngoèo như một con rắn khổng lồ” [3, tr.283]. Ma cổ dài cũng là một loại ma phổ biến ở Nhật Bản, ban đầu cũng là người thường sau đó bị dính lời nguyền do các hành động xấu của chúng như chống lại các vị thần hay không chung thủy với chồng. Một số trường hợp thì do người chồng hoặc người cha phạm tội nhưng bằng cách nào đó đã thoát được, và người vợ (hoặc con gái) bị dính lời nguyền để chịu tội thay. Quan niệm về ma cổ dài cũng phản ánh triết lý: *đời cha ăn mặn, đời con khát nước; ngoài ra còn phản ánh ý thức tôn trọng các vị thần linh và yêu cầu khát khe về sự chung thủy của người phụ nữ Nhật*. Chi tiết người phụ nữ mặc áo Kimono cầm ấm rót trà trong truyện cũng đã *phản ánh văn hóa trà đạo ở Nhật Bản*. Người Nhật đều thích uống trà và nâng nó lên thành nghệ thuật với 4 nguyên tắc cơ bản: hòa - kính - thanh - tịch.

Những con **ma nữ đội mồ để trả ơn** hoặc **ma nữ lừa đàn ông để trả oán** cũng xuất hiện nhiều trong TCTTK Nhật. Con ma trong truyện *Con ma của đền Kogenji* được miêu tả “là một người phụ nữ trẻ đẹp nhưng tóc mọc lưa thưa và xơ trắng xuống vai, mặc cái áo Kimono rất trắng, đứng một mình trong bóng tối lơ mờ” [3, tr.44]. Nó

thường đội mồ để đi mua kẹo cho đứa con nhỏ vào lúc đêm khuya. *Hình ảnh cái áo Kimono trắng mà các loại ma đã mặc đó đã phản ánh văn hóa trang phục phụ nữ Nhật khi khâm liệm*. Trước khi trở thành ma, cô gái ấy đã yêu một người làm nghề thợ chạm khi anh ấy đến Kyoto, quê hương của cô để học nghề. Hai người yêu nhau nhưng chàng trai phải chia tay cô để về Nagasaki vì cha mẹ anh không muốn có một nàng dâu ở tận Kyoto xa xôi. Ngay khi vừa về tới quê hương, anh được cha mẹ cưới cho một cô gái hiền dịu (chi tiết này *cũng phản ánh phong tục hôn nhân xưa ở Nhật Bản: cha mẹ đặt dâu, con cái ngồi đấy*). Cô gái ở Kyoto ấy không thể nào quên được người yêu nên đã băng rừng vượt suối để tìm đến tận Nagasaki. Khi biết anh ta đã có vợ, cô rất thất vọng, trái tim tan nát. Cô muốn trở về Kyoto nhưng không còn đủ sức nên đã trút hơi thở tàn ở quê hương người yêu. Biết cô gái đã đến Nagasaki và chết ở đấy, chàng trai rất ân hận nên đã xin sư trưởng cho chôn xác nàng ở đền Kogenju theo nghi lễ trang trọng nhất: “người ta đặt 6 đồng tiền chính vào trong quan tài chôn theo người chết để họ có tiền qua đò sang sông Sanzu, con sông đưa người sang thế giới bên kia theo quan niệm Nhật Bản (con sông này giống sông Styx trong thần thoại Hy Lạp)” [3, tr.47]. Chi tiết đó đã cho ta biết về *phong tục khâm liệm ở vùng Nagasaki trước kia*. Bên cạnh đó, *tục cầu siêu* cũng được phản ánh qua chi tiết: khi người ta phát hiện hàng đêm con ma nữ đội mồ đi xin kẹo và tiếng khóc của đứa trẻ trong mồ, họ đã báo cho nhà sư biết và “nhà sư lầm nhảm đọc một bài kinh ngắn như để an ủi linh hồn người đàn bà xấu số cùng đứa trẻ mới sinh” [3, tr.46]. Có lẽ vì chàng thợ chạm đã tổ chức lễ tang trang trọng (điều đó đồng nghĩa với việc anh đã nhận làm bố đứa con

traí của cô gái ma) nên linh hồn cô ta thanh thản và không oán thán gì. Bởi thế, ma nữ đó không những không làm ác mà thậm chí còn phù hộ cho người yêu trở thành một người thợ chạm tài hoa, nổi tiếng một vùng.

Nếu như TCTTK Nhật Bản, ma nữ phù hộ người yêu thì trong TCTTK Việt Nam, ma nữ cũng lưu luyến người yêu của mình, giúp tình nhân đạt được ước mơ lấy được người mình yêu trong truyện *Người cưới ma* [6, tr.453]. Con ma đội mồ này trả ơn cho ông chủ quán (đã tặng kẹo cho con nó) bằng cách giúp ông có một cái giếng nước ngọt quanh năm đầy nước - cái “giếng ma” đó giúp gia đình ông thoát khỏi cảnh thiếu nước vào mùa hè. Chi tiết này đã phản ánh *phản ánh địa hình Nhật Bản: có nơi còn khan hiếm nước vào mùa hạ nhưng cũng có nhiều nơi có mạch nước ngầm kiến tạo thành những giếng nước ngọt*. Một số TCTTK Nhật Bản còn xuất hiện hình ảnh suối nước nóng. Thêm vào đó, TCTTK *Con ma của đền Kogenji* còn phản ánh nét văn hóa của Lễ hội Ô bông khi cứ đến ngày 16 tháng 8 hàng năm, ngôi đền Kogenji lại đón khách thập phương đến thăm, ngắm bức tượng cô gái ma tuyệt đẹp mà người yêu của cô - một thợ chạm tài hoa đã tạc nên. *Lễ hội Ô bông tưởng nhớ tổ tiên và cầu cho các linh hồn siêu thoát* (giống như lễ xá tội vong nhân của Việt Nam).

Khảo sát 50 TCTTK Nhật Bản thì thấy thế giới yêu ma trong TCTTK Nhật Bản phong phú hơn thế giới yêu ma của Việt Nam nhưng hầu hết đều là ma nữ (trừ truyện *Chàng Hoichi không tai* nói về linh hồn những người lính chết trận). Còn TCTTK Việt Nam không chỉ có ma nữ mà còn có ma nam (truyện *Con ma báo thù* [6, tr.202]. Người Nhật và người Việt có quan niệm giống nhau *linh hồn của người chết vẫn có thể trở về để trả oán hoặc trả ân*.

Ma trong TCTTK Nhật Bản chủ yếu là ma nữ. Tại sao đa số ma lại là phụ nữ? Phải chăng trong xã hội cũ, phái nữ thường chịu nhiều bất hạnh và bất công hơn nam giới. Truyện *Nàng công chúa Tamasu* có chi tiết công chúa đã bị nghi ngờ là *ma trong lốt phụ nữ để lừa đàn ông*, loại ma này có lẽ là để trả thù những anh chàng đã lừa gạt họ. Có thể tóm tắt TCTTK này như sau: Công chúa Tamasu bị mắc căn bệnh lạ, nửa mặt bị phủ những vệt đen xấu xí. Nàng cầu xin thần Hộ mệnh Myojin và nhận được lời khuyên là phải vượt qua eo biển Inland đến một nơi xa xôi tìm chàng bán than để xin được kết hôn. Khi gặp chàng trai, công chúa đã khấn khoản cầu xin chàng hãy lấy mình làm vợ. Lời cầu xin nồng nhiệt đến nỗi chàng bán than “nghĩ có lẽ nàng là *con ma đội lốt phụ nữ đang cố gắng bốn cợt để lừa chàng*” [3, tr.56]. Chàng soi mói nhìn nàng nhưng chỉ thấy ở nàng đôi mắt, nàng đã giấu hết khuôn mặt mình dưới tay áo Kimono của nàng. TCTTK *Nàng công chúa Tamasu* cũng phản ánh phản ánh đặc điểm địa văn hóa Nhật Bản - đất nước sở hữu nhiều suối nước nóng có tác dụng chữa bệnh ngoài da rất tốt. Điều này được thể hiện rất rõ qua chi tiết truyện: Hai vợ chồng công chúa đi vào thung lũng và nhìn thấy một vũng nhỏ sủi bọt ở bên cạnh cửa hang, nước nóng ấm. Bên dưới có những hòn đá sáng lóng lánh. Nàng sung sướng lội xuống nước tắm, thế là tất cả các vết đen trên mình nàng được nước nóng làm biến sạch hết. Trong TCTTK *Truyện tình của Tasuko*, tình yêu của đôi rồng đã khiến cho hồ nước Tazawa không bao giờ đóng băng, dẫu tất cả các hồ trong cùng khu vực đó đóng băng.

Ngoài các loại ma trên, TCTTK Nhật Bản còn có loại ma trú ngụ trong các đồ vật cũ, như trong truyện *Nia cũ, mâm cũ* và

trống cũ [4, tr.73]. Vì thế, ngày nay người Nhật có phong tục vứt bỏ đồ vật cũ để xua đuổi tà ma.

Có những loại ma chỉ có trong TCTTK Nhật Bản mà không có trong TCTTK Việt Nam và ngược lại. Việt Nam thuộc xứ sở nhiệt đới nên không có nhân vật *ma tuyết*, nhưng ở Nhật loại ma này xuất hiện khá nhiều. Còn hình ảnh *ma chó* ban đêm hóa ra hình người để làm trò đùa bại luân lý trong TCTTK *Ma chó* của Việt Nam [6, tr.513] lại liên quan mật thiết đến văn hóa Việt. Người Việt vừa coi chó là con vật đem lại may mắn (*mèo đến nhà thì khó, chó đến nhà thì sang*) vừa coi chó là con vật bị coi rẻ, khinh thường (*đồ chó đẻ, đồ chó cái, bán như chó, chó chui gầm chạn...*), vì thế ma chó là một loại ma đặc biệt của Việt Nam.

3. Hình tượng quỷ, yêu trong truyện cổ tích thần kỳ Nhật Bản

Theo quan niệm dân gian Á Đông, quỷ là “con vật tưởng tượng ở dưới âm phủ, hình hài kỳ dị và dữ tợn, hay hiện lên quấy nhiễu và làm hại người, theo truyền thuyết” và yêu (tinh) là “vật tượng trưng theo mê tín, hình thù quái dị, có nhiều phép thuật và độc ác” [7, tr. 813 và 1169].

Quỷ nước xuất hiện trong truyện *Chàng câu cá Inchiemon* có hình thức xấu xí, có phép lạ nhưng lại có những hành động, suy nghĩ giống con người: cũng thích uống rượu sake, cũng biết nhận lỗi và xin lỗi, cũng bối rối và ân hận trước việc làm sai của mình, cũng ngủ ngáy và thậm chí khi ngủ về mặt của nó “nhìn rất ngây thơ” đã khiến cho chàng đánh cá không nỡ giết mặc dù chàng giận điên lên vì nó dám uống trộm rượu quý của mình; con quỷ này biết sợ người, biết trả ơn cho anh đánh cá bằng cách giúp bắt được nhiều cá. Truyện *Chàng*

câu cá Inchiemon còn có chi tiết: mỗi lần đi câu, anh Inchiemon lại rót rượu sake để cảm ơn quỷ nước. *Phải chăng hành động này đã phản ánh phong tục rót rượu xuống biển trước khi ra khơi của những ngư dân Nhật Bản.*

Truyện *Thuốc mỡ của quỷ nước* cũng kể về một con quỷ nước thường xuất hiện vào ban đêm để hãm hại người, đặc biệt là phụ nữ và trẻ em khi họ ở trong phòng tắm hoặc trong phòng vệ sinh. Chàng trai khỏe mạnh Jutaro đã dùng mưu chặt đứt cánh tay to lớn gớm ghiếc, nổi gân chằng chịt ấy khi nó thò vào khe cửa nhà tắm. Cánh tay đó được nhà sư cho vào hộp và yểm bùa để con quỷ không thể lấy lại được nữa. Trước lời cầu xin được tha thứ rất chân thật của nó, Jutaro đã chấp nhận tha thứ. *Chi tiết này thể hiện phương châm của người Nhật là hiếu chiến không bằng hiếu hòa, đối đầu không bằng đối thoại. Người Nhật trọng nguyên tắc, nhiều lúc đến độ cứng rắn nhưng mặt khác họ cũng dễ xúc động trước nhân tình thế thái. Con quỷ đã trả ơn cho anh bằng một loại thuốc mỡ thần kỳ, có thể làm lành vết thương hoặc vết đứt thuộc tất cả các loại mà không để lại vết sẹo nào. Con quỷ đã làm đúng lời hứa. Chi tiết này cũng cho thấy người Nhật rất trọng chữ tín, đã hứa là phải làm, đến cả quỷ dữ cũng tôn trọng lời hứa. Hình tượng quỷ nước chỉ xuất hiện khi nhà vệ sinh bẩn cũng cho thấy người Nhật rất coi trọng sự sạch sẽ. Sự sạch sẽ của họ được lan truyền khắp thế giới với những ấn tượng đẹp.*

Quỷ mũi dài - Tengu xuất hiện trong TCTTK *Con yêu tinh mũi dài thích rượu*. Nó được miêu tả là một con yêu sống trên cây thông cổ thụ ở vùng Yokobira thuộc tỉnh Toyama, có cái mũi dài và đỏ và đặc biệt thích rượu sake. Bất cứ ai trên đường có mang theo rượu là nó lập tức nhảy

xuống bắt họ lại và lấy tất cả rượu của họ. Một điều thú vị là: *hầu như con quỷ nào trong TCTTK Nhật Bản cũng thích rượu sake đã phản ánh một biểu tượng văn hóa ẩm thực của người Nhật*. Chàng trai trẻ Jinbei gặp quỷ mũi dài đòi rượu, chàng đã không sợ hãi mà còn hào hiệp mời nó uống thoải mái khiến con quỷ vô cùng kinh ngạc. Con quỷ mũi dài dần trở nên thân thiện với chàng và sau này nó đã cảm ơn chàng một cách hậu hĩnh khiến cuộc đời chàng trở nên sung sướng hơn. Chi tiết này cho thấy, *người Nhật tâm niệm rằng: sự hào hiệp thường đem lại kết quả tốt đẹp*.

Những con quỷ xanh, quỷ đỏ, quỷ đen xuất hiện trong truyện *Chú bé trái đào - Momotaro*. Đó là một dũng sĩ tí hon được sinh ra từ một trái đào. Chú đã cùng con chó, con khỉ và con đại bàng đi tiêu diệt quỷ ở đảo Yêu tinh. Tất cả đội quân của Momotaro đã chiến đấu với những con quỷ. Cuối cùng chỉ còn lại con quỷ khổng lồ cầm đầu, nó xin đầu hàng và trao cho chàng một kho báu. Người anh hùng dân gian này được sinh ra từ một *trái đào - một loại quả được hình thành từ một loài hoa biểu tượng của Nhật Bản*. Chàng cũng thu phục được nhiều con vật lợi hại bằng số *bánh bột kê - loại bánh mang văn hóa ẩm thực Nhật* để chúng giúp sức chiến đấu với quỷ dữ.

Quỷ trong truyện *Isum Boshi, anh chàng Samurai tí hon* được miêu tả là một “con quỷ đỏ khổng lồ với những cái sừng gồ ghề, những cái vuốt dài và những răng nanh nhọn hoắt”. Nó định bắt tiểu thư Haru con của Sanjo - một lãnh chúa Samurai nổi tiếng. Khi chàng dũng sĩ tí hon Isum Boshi khiêu chiến thì con quỷ đã nuốt chàng vào bụng nhưng với vũ khí của mình là chiếc kim khâu, chàng đã đâm tứ bề trong bụng con quỷ. Cuối cùng nó xin tha tội và hứa sẽ đối xử tốt với chàng võ sĩ Samurai tí hon.

Câu chuyện cũng cho thấy người Nhật rất *đề cao tầng lớp võ sĩ đạo Samurai*. Con quỷ đã mở miệng để Boshi nhảy ra, lúc này con quỷ hoàn toàn có thể nuốt lời hứa và bóp nát chàng. Nhưng không, con quỷ trong truyện này cũng rất tôn trọng lời hứa, nói lời là giữ lời. *Tôn trọng chữ tín là một trong tính cách tốt đẹp của người Nhật*.

Những con quỷ xanh, quỷ đỏ, quỷ to, quỷ nhỏ trong truyện *Hai ông già và cục bướu* thường xuất hiện vào ban đêm và biến mất trước khi gà gáy. Truyện này cho ta thấy người Nhật cũng quan niệm rằng *quỷ rất sợ ánh sáng mặt trời*. Chúng tuy có hình hài gớm ghiếc nhưng hành động của chúng thì không có vẻ gì là đáng sợ cả. Chúng được miêu tả rất sinh động giống như những đứa trẻ nghịch ngợm mà thôi. Chúng thích cười nói say sưa, thích uống rượu thả cửa, thích nhảy múa thành một vòng vào ban đêm. Chúng thân thiện với ông già có bướu vui tính, đã tham gia nhảy với chúng và chúng lấy cái bướu trên mặt ông để làm tin vì mong ông ngày mai ông lại đến nhảy cùng. Nhưng chúng tức giận với ông già có bướu khó tính, không biết nhảy múa nên đã ném vào mặt ông ta thêm một cái bướu nữa. *Người Nhật tin rằng, sự thân thiện, vui tính sẽ đem đến những kết cục tốt đẹp*.

Quỷ biển là nhân vật xuất hiện nhiều trong TCTTK Nhật Bản vì đây là một đảo quốc. Nhân vật chính trong *Truyện cổ về cây long não* là một con quỷ biển. Nó được kể giống như một đứa trẻ ngỗ ngáo ở trường học thời nay hay chặn đường để bắt nạt và trăn lột, dọa dẫm những đứa bé hơn. Tuy nhiên, vì nó ăn 7 hộp thức ăn của đứa bé 7 tuổi no quá nên đứa bé đã được tha chết và “gia hạn cho sống đến năm thứ tám tám” [3, tr.132]. *Chi tiết này đã phản ánh một dấu ấn quan trọng trong quan niệm văn hóa của người Nhật về hai con số may*

mắn là số 7 và số 8. Truyện Định mệnh cuộc sống cũng đã phản ánh phong tục: vào ngày 11 tháng 11 hàng năm, dân làng làm những chiếc bánh ngọt bằng bột gạo rồi ném xuống sông để tặng cho quỷ nước, hi vọng chúng không kéo những đứa con của họ xuống sông [3, tr.52].

Phù thủy là nhân vật xuất hiện nhiều trong truyện cổ thích các nước. Tuy nhiên, loại phù thủy có thêm cái mồm trên đầu thì hình như chỉ có trong TCTTK Nhật Bản. Truyện *Người đàn bà không ăn gì kể rằng*, có một người thợ đóng thùng keo kiệt chỉ muốn lấy một người vợ thích làm việc chăm chỉ mà không cần ăn uống gì. Thế rồi một hôm có một người phụ nữ đến xin làm vợ anh ta và nói rằng cô có thể đáp ứng điều kiện chọn vợ đó. Anh ta chấp nhận lấy cô ta làm vợ. Đúng là cô ta làm việc luôn tay chân và không ăn gì nhưng không hiểu sao gạo trong thùng cứ vơi đi. Sau khi rình thì người chồng đã biết được một sự thật: cô vợ này chính là một mụ phù thủy, khi mụ xoa tóc thì một cái mồm khác lộ ra giữa đỉnh đầu. Bằng chiếc mồm này mụ ta đã nuốt toàn bộ cơm nắm và dùng muối múc cháo bột miso đổ vào đó nhanh đến nỗi trong nháy mắt mọi thức ăn đã biến sạch. Biết mụ vợ là phù thủy, người chồng đòi chia tay. Mụ liền đẩy anh ta vào một cái thùng và đội lên đầu đi về hang núi. Trên đường đi, anh ta đã tìm cách thoát ra khỏi thùng và trốn sau bụi cây diên vĩ và cây ngải. Khi mụ phù thủy 2 mồm phát hiện ra thì liền bị lá của hai loại cây này đâm mù mắt và lăn xuống vực chết đứng vào ngày 5 tháng 5 âm lịch. *Ngày này đã trở thành ngày hội của các chàng trai, họ thường đốt vài ba lá cây diên vĩ và vài cành ngải trên mái nhà và tắm các loại lá này để tránh chuyện phiêu lưu như của người đóng thùng tái diễn. Truyện đã phản ánh một*

phong tục của người Nhật trong ngày 5.5 âm lịch [5, tr.55].

Truyện *Ba lá bùa* có chi tiết chú tiểu đã 3 lần thoát khỏi vòng nguy hiểm của mụ phù thủy bởi 3 lá bùa đã phản ánh phong tục đeo bùa. Còn chi tiết sư ông dùng mёo để mụ phù thủy đồng ý biến thành bột miso và sư ông đã nuốt miso vào bụng. Khi mụ quấy đập khiến bụng sư ông bị đau, chú tiểu đã đưa cho nhà sư một ít đồ và mụ phù thủy đã thoát khỏi bụng nhà sư qua đường trung tiện. Chi tiết này cho thấy người Nhật có tục rắc đồ để xua đuổi tà ma.

TCTTK Nhật Bản còn đề cập đến những loài vật sống lâu thành tinh như con chuột trắng trong truyện *Cuộc đời của người hành khát*. Tinh khí của chuột trắng đã hành hạ con gái một nhà giàu khiến cô phát ốm. *Người Nhật tin rằng chuột trắng sống nhiều năm sẽ biến thành tinh, chuột già hóa thành tinh.* (Người Việt cũng quan niệm như thế qua TCTTK *Tinh con chuột*). Nhờ có Thần đền Jizo mách bảo, chàng hành khát đã chữa khỏi bệnh cho cô gái và được trở thành rể của một dòng tộc danh giá. Truyện có một chi tiết rất đáng chú ý: chàng hành khát được đổi cái tên thấp kém của mình thành cái tên cao quý hơn. Điều này, có thể thấy trong xã hội Nhật trước kia, tên người cũng có sự phân biệt đẳng cấp xã hội. Tín ngưỡng vạn vật hữu linh trong tôn giáo đa thần Nhật Bản được phản ánh qua hình tượng các vị thần: Thần đền Jizo, Thần Cây, Thần Hộ mệnh,...

Truyện *Những con rồng của Kita-in* cũng có hai con rồng thành tinh và điều hóa thành hai cô gái xinh đẹp, một cô yêu cầu nhà sư ngừng đánh chuông chùa trong 100 ngày, một cô lại yêu cầu nhà sư hãy đánh chuông. Một con rồng ghê sợ tiếng chuông và một con lại thích nghe tiếng chuông

chùa. Nhà sư hứa sẽ ngừng đánh chuông 100 ngày nhưng đến ngày thứ 99 ông đã vi phạm lời hứa. *Số 9 hoặc 99, 999 vốn được coi là con số không may mắn của người Nhật*. Khi tiếng chuông vang lên lập tức một trận cuồng phong ập đến tàn phá vườn chùa. Câu chuyện cho thấy, *người Nhật luôn giữ chữ tín, nếu vi phạm lời hứa tất sẽ có kết cục không tốt đẹp. Phong tục không sờ tay vào chuông chùa cũng được phản ánh trong truyện này*.

4. Kết luận

So với TCTTK các nước khác thì có lẽ TCTTK Nhật Bản xuất hiện nhiều loại quỷ ma nhất. Tuy nhiên, nếu ma quỷ các nước thường là hung dữ và ác độc thì ma quỷ Nhật Bản nhiều khi vô hại, thậm chí còn biết trả ơn, làm điều thiện giúp đỡ con người, cũng giàu lòng trắc ẩn. Có những loại ma chỉ có trong TCTTK Nhật Bản mà không có trong TCTTK Việt Nam và ngược lại (Việt Nam không có *ma tuyết*, Nhật Bản không có *ma chó*); nhân dân hai nước đều có quan niệm giống nhau là linh hồn của người chết vẫn có thể trở về để trả oán hoặc trả ân.

TCTTK Nhật Bản có yếu tố ma quỷ phản ánh rõ nét những quan điểm, triết lý, những tính cách đặc trưng của người Nhật. Quan niệm về *ma cổ dài* ở Nhật Bản phản ánh triết lý *đời cha ăn mặn, đời con khát nước*, ý thức tôn trọng các vị thần linh và yêu cầu *khắc khe về sự chung thủy của phụ nữ*. Quỷ cũng luôn giữ chữ tín, sạch sẽ, thích đối thoại hơn đối đầu. Người Nhật tin rằng, những ai có tính cách thân thiện, vui tính và hào hiệp sẽ gặp may mắn trong cuộc sống. Ngoài ra, TCTTK Nhật Bản có yếu tố ma quỷ còn gián tiếp phản ánh đặc điểm địa văn hóa Nhật Bản: có tuyết, có nhiều suối nước nóng có tác dụng chữa bệnh; phản ánh

một số phong tục lễ hội như *tục cầu siêu, tục khâm liệm, tục cha mẹ đặt đâu con ngồi đấy, tục rót rượu xuống biển, tục đeo bùa, tục rắc đồ xua đuổi tà ma*; gián tiếp phản ánh *văn hóa diễn xướng dân gian hoặc đẳng cấp địa vị thông qua tên gọi*; phản ánh *sức mạnh tâm linh của các nhà sư và các võ sĩ Samurai*. Hình ảnh những con ma mặc áo Kimono, rót trà hay những con quỷ, phù thủy thích uống rượu sake, bánh bột kê, bột misho cũng phản ánh *văn hóa trang phục và văn hóa ẩm thực, trong đó có văn hóa trà đạo của người Nhật*. *Số 5, 7, 8 mang ý nghĩa biểu tượng văn hóa tốt đẹp còn số 9, 99, 999 lại được coi là con số không may mắn trong đời sống của người dân xứ Phù Tang*.

Tóm lại, qua TCTTK Nhật Bản có hình tượng yêu ma, người đọc cũng thấy được một phần bức tranh phản ánh văn hóa tinh thần (những quan niệm tâm linh, phong tục tín ngưỡng, tính cách dân tộc) và văn hóa vật chất (địa văn hóa, ẩm thực, trang phục...) của nước Nhật.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Trần Gia Anh, *Kiến thức văn hóa truyền thống, Con số dân gian*, Nxb. Văn hóa Sài Gòn, Tp. Hồ Chí Minh, 2007.
- [2] Nguyễn Trọng Định, Phạm Quang Vinh, Trần Hữu Kham, *Truyện cổ Nhật Bản*, Nxb. Kim Đồng, Hà Nội, 2007.
- [3] Nguyễn Bích Hà, *Tuyển tập truyện cổ tích Nhật Bản*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội, 1999.
- [4] Setsu Bruderick, Nguyễn Việt Linh dịch, *Phong tục Nhật Bản*, Nxb. Phụ nữ, Hà Nội, 2017.
- [5] *Truyện cổ Nhật Bản*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 1992.
- [6] Viện Khoa học xã hội Việt Nam, *Tổng tập văn học dân gian người Việt, tập IV - Truyện cổ tích thần kỳ*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2004.
- [7] Viện Ngôn ngữ học, *Từ điển tiếng Việt*, Nxb. Đà Nẵng, Đà Nẵng, 2000.